

Становище

За участието на **доц. д-р Тодор Румянов Полименов**, преподавател в катедра Логика, етика и естетика на СУ „Св. Климент Охридски“ в конкурса за професор по професионално направление 2.3 Философия (Логика), обявен в ДВ, бр. 44/29.05.2018 г.

Доц. Тодор Полименов участва в конкурса с монография и три оригинални научни студии: едната от които на български и по една на английски и немски език. Всички публикации са излезли след присъждането на докторската степен и доцентското звание на колегата Полименов и не повтарят нито докторската дисертация, нито хабилитационния труд или останалите научни трудове, въз основа на които е бил избран за доцент. В библиометричната информация са отбелязани значим брой цитирания и библиографски индексации от такива меродавни източници като Web of Science Clarivate Analytics, Scopus ELSEVIER, Central and Eastern European Online Library /CEEOL/, EBSCO, ProQuest Ebook Central, JSTOR, Central and Eastern European Online Library /CEEOL /, CiteSeerX и ИНИОН РАН.

Монографията „Истина и смисъл. Категории на логическия анализ на езика“, София, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2018, ISBN: 978-954-07-4479-1, 383 с. е книга, която може да се чете както като сериозен изследователски труд с приносен характер, така и като учебно пособие по философска логика за всички нива на висшето образование, а и като въведение в тази проблематика за широката публика с философски интереси. Достъпността на изказа се дължи на пълното владение на материала и постоянното съотнасяне с потенциалния читател. Избегнато е самоцелното теоретизиране и излишни подробности от какъвто и да било вид. Изложението се характеризира с образцова прецизност, както и с ерудиция, която надхвърля аналитичния подход и показва солидни историко-философски познания, говорещи за непредубедено отношение към предходната традиция.

Очертани са ясно три значения на термина „философска логика“, като авторът на няколко места подчертава, че ще се занимава преди всичко с метаанализ на смисъла на истините, които са предмет на анализа на формалната логика в нейния съвременен

вариант на модерната логика, като изследване на най-общите закони на изводимостта по истинност,¹ използващо математически инструментариум. Тази стратегия се извършва от позициите на лингвистическия обрат във философията, чиято логическа специфика се състои в интереса към изреченията, имената и предикатите, за разлика от онтологичния етап през античността и средновековието, където в логиката преобладават термини, пропозиции и силогизми, както от логиката на Новото време, в която става дума за понятия, съждения и умозаклучения.² Авторът цели да докаже, че както модерната логика, така и философската логика, в така очертаното значение на термина, успяват да уловят спецификата на логическата проблематика и да я освободят от, внасящите неяснота и обърквания, психологически и епистемологични теми, главно в логиката на Новото време, а също така и от онтологичните подходи, характерни за логиката през античността и средновековието.³

Несъмнено, в Декартовия опит за преобразуването на логиката, а и в изградената по този модел картезианска логика на Пор Роял, могат да се открият епистемологични и психологически моменти, както и чисто онтологични твърдения. Оправдано е да се търси психологизъм и в Кантовата концепция за трансценденталната логика с широката употреба на термина „представа“, а що се касае до епистемологичната проблематика, тя е открито декларирана при Кант с тезата, че и общата логика и трансценденталната логика, наистина по различен начин, но служат на познанието. В същата линия на разграничение Готлоб Фреге, напълно оправдано, критикува ранния Едмунд Хусерл от периода на „Философия на аритметиката“ за психологизъм, което е споменато в труда на Тодор Полименов. Хусерл, обаче, няколко пъти преразглежда логическата си позиция и ако в „Логически изследвания“ той все още си служи с „deskриптивна психология“, говорейки за обосноваването на логиката, като смята, че новият вид „психология“ е принципно различен от емпиричната психология на Вилхелм Вунд,

¹ Тодор Полименов, „Истина и смисъл. Категории на логическия анализ на езика“, София, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2018, с. 23.

² Пак там, с. 96.

³ Пак там, с. 76.

неспособна по дефиниция да обосновава логиката, като сфера на идеалното, то във „Формална и трансцендентална логика“ и в „Опит и съждение“ застава на позициите на трансцендентализма. Трансцендентализмът още от Кантовата „Критика на чистия разум“ е призван да формира мета-позиция, от която философски да се рефлектира върху логиката /само по себе си, това, разбира се, не означава, че автоматично се преодолява всеки психологизъм/. Но още в „Логически изследвания“ Хусерл засяга теми като различие между значение и изразяване, теория на абстракциите, последователността и съответствието като идеални отношения, смисъл и разбиране и др., което показва твърдо намерение да се скъса с психологизма. В по-късните работи той продължава да върви в тази насока, като различава логическия психологизъм от логическия идеализъм, обсъжда идеализиращите предпоставки на логиката, говори за синтактичните и несинтактичните форми и, съответно, за синтактичните и несинтактичните неща, както и за генеалогията на предикативните форми.

Колегата Полименов след обстойното и добре ориентиращо историко-философско въведение в темата за истината и смисъла от първата част на книгата започва теоретичното изложение на собствената си концепцията с понятието за „езиков акт“, което гарантира, че на езиковите знаци няма неоправдано да бъде приписван онтичен, телеологичен или генетичен характер.⁴ Това е един от най-съществените приноси моменти на хабилитационния труд, който оригинално доразвива проблематиката, заложената от Фреге и Джон Сърл. Авторът подчертава интенционалността като решаваща съставляваща страна на езиковия акт, а също и това, че езиковият акт се извършва в интерсубективна практическа среда, с което според Тодор Полименов се преодолява приоритетът на изолираното индивидуално съзнание, преобладавал в логиката на Немската класическа философия.⁵ Езиковият акт

⁴ Пак там, с. 112.

⁵ Пак там, с. 100. Очевидно темата за интерсубективността е витаела в интелектуалната атмосфера на Германия в началото на 20. в., защото и Хусерл я въвежда във „Формална и трансцендентална логика“, както и в по-широко известните „Картезиански размишления“. С това Хусерл се опитва да преодолее Кантовото хипостазирано индивидуално съзнание, както и егоцентризма в собствената си по-ранна теза за „трансценденталното съзнание“. За разлика от Кант и Хусерл, Георг Ф. В. Хегел включва логическата

конституира пространството на основанията, откъдето, по същество, започва логическата проблематика,⁶ а първите две категории, които се въвеждат за нейния анализ са „пропозиционално съдържание“ и „илокутивна сила“.⁷

Тодор Полименов различава езика като система от езика като дейност. Във вида си на система езикът е обект на граматиката, филологията и литературознанието, а като езикова дейност става обект на логиката⁸ и на семантиката⁹—теорията за „отношението на различните типове езикови единици към различни онтични категории“¹⁰. Семантичният подход чрез въвеждането на понятието „смисъл“ радикално променя перспективата при разглеждане на логическото—от мислене само по себе си към „към анализ на езиковите действия на фона на техните комуникативни и социални функции“.¹¹

Авторът се солидаризира с позицията на Фреге, че изречението притежава семантичен приоритет пред своите части, което показва, че изреченията имат определящо значение спрямо субсентенциалните изрази, които ги съставят. От друга страна, обаче, и съставляващите изречението изрази влияят върху значението на изречението. Очевидно се образува типичен херменевтичен кръг в духа на Ханс-Георг Гадамер, което навежда Фреге на мисълта, че логиката трябва да започва от изреченията, тъй като именно те са носители на стойност по истинност.¹² Тази контекстуална взаимозависимост между частите на изречението, които нямат конкретно значение извън цялостта на изречението, и значението на самото изречение е особено важна за теорията и практиката на превода от един естествен език на друг,

проблематика в разгръщането на духа, което е вариант на преодоляване на индивидуалното съзнание с цената на пан-егоцентризма на абсолютния идеализъм.

⁶ Пак там, с. 130.

⁷ Пак там 146.

⁸ Интересно е да се отбележи, че едно от основните понятия на Хегеловата феноменология и логика е спекулативното изречение (*speculativer Satz*), а не съждението, което показва наличие на връзки между логика и езикова дейност още в началото на 19. в. С това в никакъв случай не твърдя, че Хегел е предшественик на езиковия обрат в съвременната аналитична философия.

⁹ Пак там, с. 108.

¹⁰ Пак там, с. 94-95.

¹¹ Пак там, 116.

¹² Пак там, с. 103-104, 170, 179-180.

както и при създаването на системи за дигитален превод на базата на изкуствен интелект. Тук се въвеждат категории, които са съществени, както за философската логика, така и за теорията и практиката на превода: пропозициите, т.е. смислите /интензиите/ на изреченията,¹³ които са идеални за разлика от знаците, които имат физически характер.¹⁴ Обръща се внимание и на основополагащи разграничения: на „идеален тип“ и „конкретна актуализация“ на нивото на изречението и на „пропозиция /мисъл/“ и „лексикално значение“ на нивото на смисъла.¹⁵ Пропозициите /мислите/ са абстрактни предмети и поради това са онтологични категории,¹⁶ които са носители на стойност по истинност, докато другият елемент на значението на изречението—силата—не е носител на стойност по истинност.¹⁷

Тодор Полименов отговаря на въпроса „Що е смисъл?“ с помощта на кондиционално-истинната семантика, при което следва Фреге, но се отличава от него по това, че започва изследването си от речевите актове.¹⁸ В общи линии, авторът се солидаризира с постановката на Лудвиг Витгенщайн, че при смислените изречения условията за истинност не водят до знание за истината, а също така и в това, че единствено случайните изречения могат да бъдат образи на действителността, докато необходимите изречения са само езикови репрезентации на действителността.¹⁹ Свързаната с този възглед теза, „че в света няма универсални феномени (каквито и да са те: факти, събития, предмети, снопове от свойства и т.н.), на които да припишем ролята да правят истинни универсалните изказвания. Напротив, тяхната истинност почива в крайна сметка на истината на елементарни изречения, които имат работа с единични предмети.“²⁰, разбирането, че генералните термини нямат референт,²¹ както и преодоляването на недоразуменията в традиционното схващане за категоричните

¹³ Пак там, 160.

¹⁴ Пак там, 185.

¹⁵ Пак там, с. 186, 206.

¹⁶ Пак там, с. 195.

¹⁷ Пак там, с. 196.

¹⁸ Пак там, с. 214.

¹⁹ Пак там, с. 228.

²⁰ Пак там, с. 254.

²¹ Пак там, с. 260.

съждения,²² освен, че са значими за философската логика, могат да бъдат използвани при решаването на задачи в различни практически области, като, напр., определяне на критерии за въвеждане на диагностични /нозологични/ единици при соматичните и, особено, при психичните заболявания.

Изложението в книгата приключва с логическо различаване на понятия и предмети,²³ отиване отвъд убеждението на Бертран Ръсел и Витгенщайн, присъщо и на други логици, за достатъчността на екстензионалната семантика при описанието на смисъла на едно изречение и допълването ѝ с интензионална семантика на възможните светове,²⁴ както и набелязване на конструктивистка теория за абстракцията.²⁵ В това, според самият автор, се състои основният принос на неговия монографичен труд.

Студията „Semantic and Pragmatic Aspects of Frege’s Approach to Fictional Discourse“, in: Bengtsson, G., Säätelä, S., Pichler, A. (eds.): *New Essays on Frege. Between Science and Literature*. Dordrecht – Heidelberg – Cham: Springer, 2018, pp. 119–141 разграничава семантическия и прагматичния аспект на възгледа на Фреге за фикцията, с което избягва привидни непоследователности в позицията на немския логик. Разглежда се и онтологическият статус на фикционалните обекти, с което оригинално се допълва позицията на Фреге. Освен философско-логическата стойност на дадената студия, бих искал да подчертая и нейната дидактическа полезност, в която се убедих при използването на студията при обсъждане на фикцията, въображението и въображаемостта с магистри и докторанти в програмите по философия с преподаване на английски език.

Другите две студии „Логическата нотация на Фреге“, в: Бешкова, А., Латинков, Е., Полименов, Т. (съст.): *Логическата традиция*. В чест на проф. Витан Стефанов. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2015, с. 61–95 и „Teile des Sinns und Teile der Bedeutung“, in: *Wismarer Frege-Reihe* 02 (2013), pp. 11–31

²² Пак там, с. 268.

²³ Пак там, с. 295.

²⁴ Пак там, с. 305.

²⁵ Пак там, с. 345.

представяват критика на осъвременяване на логическата нотация в издаденото през 2009 г. централно съчинение на Фреге „Основни закони на аритметиката“, както и обсъждане на неговата теза за „част от смисъла“, при което се изказват доводи в полза на вижданията на Фреге срещу схващанията по този въпрос, идващи от логическия атомизъм на ранния Витгенщайн и Ръсел. И трите студии са стойностни изследвания, които допълват отличните впечатления от монографичния труд.

Колегата Полиминов е съорганизатор заедно с Волфганг Кинцлер (Университета в Йена) и Аня Вайберг (Университета във Виена) на посветената на 100 годишнината от написването на *Логико-философския трактат* на Витгенщайн международна научна конференция „*Tractatus Logico-Philosophicus 1918–2018: The Beginning of Philosophical Modernity*“ в Българския културен институт „Дом Витгенщайн“ във Виена, Австрия, от 13 до 15 август 2018 г., както и докладчик в същата научна конференция. Той представя доклад на Деветия европейски конгрес по аналитична философия през 2017 г., участва в три проекта по НИС към СУ „Св. Климент Охридски“, като е ръководител на единия от тях, изнася няколко пъти лекции в различни европейски университети в рамките на програма Еразъм. Не на последно място е значимостта на международното признание, което доц. Полиминов получава за академичната си дейност с присъждането на Хумболтова стипендия за изследване в Университета на Саарланд през учебната 2019-2020 г. Кандидатът има достатъчна преподавателска натовареност за заемане на длъжността професор съгласно Закона за академичното израстване и Правилника за устройството и дейността на СУ.

Въз основа на всичко казано дотук, както и въз основа на личните ми впечатления, убедено смятам, че доц. д-р Тодор Руменов Полиминов отговаря на всички изисквания за присъждането на длъжността професор по професионално направление 2.3 Философия (Логика). Убеден съм, че ще изпълнява достойно задълженията по тази длъжност, като и че ще работи за престижа и доброто име на СУ в страната и чужбина. Ще гласувам без съмнения за присъждането на длъжността.

28.10.2018 г.

Съставил становището:
/проф. д-р Александър Л. Гънгов/